Calvijn kent slechts twee soorten van kerken. De *algemeene* kerk door heel de wereld, en de *bijzondere* kerken in steden en dorpen. Een derde soort kerk bestaat er voor hem niet, dan ter uitdrukking van een complex.

Hoore Dr. Gravemeyer nogmaals Calvijn zelf in Boek IV, c. 1, § 9:

»Om dit stuk kort en klaar te verstaan, moeten wij als hij deze trappen voortgaan, t. w.: dat *de Algemeene Kerk* is eene menigte van menschen, uit allerlei volken vergaderd, die wel in onderscheidene plaatsen verspreid en verstrooid is, maar nochtans in dezelfde waarheid der Goddelijke leer overeenstemt, en door den band van denzelfden godsdienst tezamengebonden. En dat onder deze *alle bijzondere Kerken*, die naar vereisch der menschelijke noodzakelijkheid alom *in steden en dorpen* opgericht zijn, zóó begrepen worden, dat iedere van dezelve met recht den naam en het gezag van Kerk bezit."

En aan het slot van deze § voegt hij er dan nog bij:

»Maar anders moet men oordeelen van de menigte eener bijzondere Kerk: want als die de bediening des Woords en die der Sacramenten heeft en in eere houdt, zoo verdient zij zonder twijfel voor eene Kerk gehouden en erkend te worden, dewijl het zeker is, dat zij altijd eenige vrucht voortbrengt. Op deze wijze behouden wij de eenheid der Algemeene Kerk, die de duivelsche geesten altijd hebben getracht te verscheuren; en tevens berooven wij de wettige vergaderingen, die naar de gelegenheid der plaatsen hier en daar gevestigd zijn, niet van haar gezag."

Duidelijk spreekt Calvijn hier dus uit, dat men in zijn oordeel over de ware en de valsche kerk voorzichtig en onderscheidenlijk te werk zal gaan, en afzonderlijk oordeelen zal over een *plaatselijke* kerk en zekere *vergadering* van kerken die zich als één geheel aandient.

Omdat het complex van kerken, dat men ten onzent de Ned. Herv. kerk noemt, een *valsche kerk* is, daaruit volgt nog geenszins, dat ook alle *particuliere* kerken, die onder haar begrepen waren, elk voor zich reeds *valsche kerken* waren.

Calvijn wil integendeel, en ook Ds. Beuker zij zoo vriendelijk er op te letten, dat we elke *plaatselijke* kerk, in steden of dorpen opgericht, *afzonderlijk* beoordeelen zullen.

En indien nu, zegt Calvijn, in zulk een *plaatselijke* kerk nog de zuivere prediking des Woords is, zij het ook met eenig gebrek, en nog de ware bediening der Sacramenten wordt gevonden, zij het met eenige tekortkoming, zoo geeft niets ons recht zulk een *plaatselijke* kerk voor valsch te verklaren.

Calvijns uitspraak zouden we wel met gulden letteren in elks conscientie willen schrijven: „Elke plaatselijke kerk bezit met recht den naam en het gezag van *kerk*."

Wat men ook tegenbazele, zoodra uitgemaakt is, dat in een particuliere kerk de merkteekenen van *Woord* en *Sacrament* ontbreken, is deze geen kerk Christi meer. Dat er tóch in te zien, omdat er nog gedoopten zijn, en omdat de kandelaar er weer *kan* worden opgericht, is een naturalistische en in den grond pantheïstische beschouwing, die ernstig moet bestreden worden.

Maar ook omgekeerd, al zijn van de 1200 kerken in een Genootschapskerk 800 kerken *valsch* geworden, dit maakt de resteerende 400 nog geenszins *valsch*, zoolang in deze 400 nog een draaglijke prediking des Woords en bediening der Sacramenten aanwezig is.

De 400 goede kerken maken de 800 kwade niet goed, maar ook de 800 kwade de 400 goede niet kwaad.

Hieruit volgt dus, dat men ter beoordeeling van het geheel der kerken, dat zich als Synodaal Genootschap aandient, niet oordeelen kan noch mag naar de gesteldheid dezer particuliere kerken, maar zulk een Genootschap beoordeelen moet naar *zijn eigen bestand en optreden*.

Handhaaft een Synodaal genootschap van kerken, voor zooveel hem aangaat, de zuivere prediking des Woords en de goede bediening der Sacramenten, zoo blijft het in zijn goed recht, ook al wierden 800 van de 1200 kerken vervalscht; omdat het dan deze 800 ook allengs zal afsnijden.

Maar ook omgekeerd, bevordert dit Synodaal genootschap voor zooveel aan hem hangt, niet de zuivere prediking des Woords en de zuivere bediening der Sacramenten, maar strekt zijn actie integendeel om die beide *te ontheiligen*, dan is dit genootschap *eo ipso* een valsche kerk, ook al is het, dat nog 400 goede kerken in zijn geheel besloten zijn.

En is het nu *in confesso*, dat de Haagsche Synode, voor zooveel aan haar hing, nooit *iets* deed om de zuivere prediking des Woords en de zuivere bediening der Sacramenten *te bevorderen*, maar integendeel al haar kracht uitputte, om de prediking der *leugen* naast de prediking des Woords te handhaven, en alle maatregel tot heilighouding van het Sacament te *verijdelen*, dan kan er geen oogenblik quaestie van zijn, of, naar Calvijns oordeel, is deze Genootschapskerk in den volsten en sterksten zin des woords *eene valsche kerk*.

Nooit hebben onze Reformatoren ook maar één oogenblik geaarzeld in het opstellen van de merkteekenen der ware en der valsche kerk. *Altoos* stelden ze die, *niet* in de hoedanigheid der leden, noch in de *persoontijke* gesteldheid der ambtsdragers, maar eeniglijk in de daden Christi in zijn kerk, in zooverre hij het *Woord* prediken laat en zijne *Zegelen* doet bedienen.

Zoolang die twee goed liepen, hebben ze om geen gebrek noch feil ooit de kerk voor *valsch* verklaard; maar ook waar deze twee feil gingen, nooit een oogenblik geaarzeld het brandmerk van *valschheid* op zulk een kerk te drukken.

En dit wel, — hier lette men scherp op — onderscheidenlijk voor elke *particuliere* kerk en voor een *complex* van kerken.

Beide moesten *afzonderlijk* gekeurd.

Om de deugdelijkheid van het complex mocht geen enkele particuliere kerk, die vervalscht was, nog voor goed gehouden. En evenzoo, om den deugdelijken toestand van eenige particuliere kerken, mocht nooit het complex van kerken vrij uitgaan.

Bij *beide*, én bij de particuliere kerken, én bij het complex moest de maatstaf *afzonderlijk* aangelegd, en bij beide *dezelfde* maatstaf.

En op dien grond nu oordeelen de kerken in doleantie:

1°. dat onderscheidenlijk moet geoordeeld over het Synodaal Genootschap als complex, en over de particuliere kerken in al onze steden en dorpen;

2°. dat in elke particuliere kerk afzonderlijk moet nagegaan of de prediking er zuiver en de Sacramentsbediening er ongeschonden is; en dat *die* particuliere kerken, waarin de prediking de leugen de waarheid verdrong en het Sacrament in een ceremonie ontaardde, als *valsche* kerken te verwerpen en te verlaten zijn; maar omgekeerd die kerken, die nog zuivere prediking en goede Sacramentsbediening hebben, als kerken zijn te eeren;

3°. dat in het Synodaal bewind derwijs de leugen en de valschheid is ingedragen, dat het de zuivere prediking des Woords niet eert noch ook aan de zuivere bediening der Sacramenten de hand houdt; maar integendeel de leugen eert en Sacramentsontheiliging in bescherming neemt; en op dien grond, voor zooveel het zich *kerk* noemt, als *valsche* kerk is te verwerpen,

4°. dat de *Besturen* zoo der ware als der valsche particuliere kerken, die de valsche Genootschapskerk nog als van Christuswege regeerende, wagen te eeren, hierdoor medeplichtig worden aan den Synodalen gruwel, en op dien grond niet als Besturen van die nog goede en ware particuliere kerken mogen erkend worden;

en 5°. dat het derhalve plicht van deze Besturen of kerkeraden is, om zich van dit valsche bewind los te maken, alle gezag aan de Synode te betwisten, en in gehoorzaamheid aan Christus alle kracht in te spannen om de nog ware particuliere kerken aan den gittigen invloed dezer valsche Genootschapskerk te onttrekken. Of ook dat het, waar en voor zoolang deze Besturen dit weigeren, of daartoe den zedelijken moed missen, plicht van het *ambt der geloovigen* is, om een ander bestuur in deze ware kerken op te richten.

En nu weten we wel, dat Ds. Gravemeyer hiertegen inbrengt: Ja, maar ook de Synode, zie Art. XI maar, staat nog op de basis van de Drie Formulieren van eenigheid, — doch daarover een volgend maal.

KUYPER.

Uit de Pers.

Aangenomen en toegestemd dat de Synodale organisatie verrot, vermolmd en vergiftigd is, vraagt men, zoo zeggen de heeren Feringa en Franssen, wat den Christen, wat het kind van God hiertegenover te doen zij; en ze antwoorden: Er is drieërlei weg.

1°. Die der *stilzitters*.

»Stilzitten" zeggen enkele stemmen, »en met nederige schuldbelijdenis het hoofd buigen onder deze oordeelen, die om onze zonden over ons gebracht zijn, met de stille verzuchting in de binnenkamer, of de Heere zijn volk mocht bevrijden."

Afgezien nog van het feit door de ervaring geleerd dat men zich aan alles gewent en het al erlichtst aan de zonde dat alzoo die stille versuchting spoedig haar ernst inboet en die nederige schuldbelijdenis haar oprechtheid, — moet hiertegen worden opgemerkt: ten eerste, dat men niet onderscheidt tusschen lijden en zonde, — dat voorzeker een oordeel des lijdens met stille onderwerping en verootmoediging moet gedragen; maar dat een heilig God nimmer een vrijbrief (veelmin een lasthrief) tot voortzondigen geven kan.

Ten tweede dat bij een oordeel tot zonde een oordeel van verharding is, dat (als bij Pharao en Judas) tot een oordeel van onvermijdelijken ondergang voert.

Ten derde, dat, indien de zonde waarlijk een *lijden* is geworden door Gods ontdekkende genade, het onmogelijk is 1), juist om Gods genade, dat men in zulke zonde ook maar zou *kunnen* blijven leven.

Ten vierde, dat juist tot »afkeerige kinderen" de roepstem komt: »Keert weder" (Jer 3: 22; in gelijken geest ook Rom 6: 1 — 23) en dus de Heere geenszins in *zulke* gevallen tot stilzitten maant. Integendeel zegt Gods Woord met nadruk (Jesaja 55: 7): »De goddeloze *verlate* zijnen weg" ja, naar Jes. 1: 16 en 17 wordt tot hen, die nog *leeren* moeten goed te doen, al vast gezegd: »*Laat af* van kwaad te doen."

Ten vijfde, dat men zich hier ook niet achter 's menschen onmacht ten goede kan verbergen; dewijl ook geen sprake is van *onze* macht, maar van 's Heeren gebod, en Hij aan Zijn roepstem de belofte verbindt: „en Ik zal uwe afkeeringen genezen" (Jer. 3: 22, vlg. 3: 14)

Zoodat tegenover dezen zich van schuldbelijdend voortzondigen (hetzij door daden hetzij door nalatigheid) het ernstig woord des Heeren moet gesteld uit Jesaja 58: 5, 6: »Zou het *zulk* een vasten zijn, dat de Heere verkiezen zou, dat de mensch zijne ziel een dag kwelle, dat hij zijn hoofd kromme gelijk eene biezen, en eenen zak en asch onder zich spreide? Zoudt gij dat een vasten heeten, en eenen dag den Heere aangenaam? Is niet dit het vasten, dat Ik verkies: dat gij losmaakt de knoopen der goddeloosheid?"

»Ja, maar als ik zelf nu maar niet meezondig," hooren ze tegenwerpen, en ze antwoorden:

»Neen, men *kan* niet buiten deze zonden der Nederlandsche Hervormde kerk blijven:

Rondom ons wordt de naam des Heeren gelasterd en den zielen dooddijk vergif voor geestelijk voedsel geboden, en indien er zijn, die hiertegen strijden en getuigen en aan de gereglementeerde zonden dezer Kerk durven ongehoorzaam zijn, is Kerkelijke veroordeeling (blijkens theorie en ervaring beide) het onvermijdelijk einde.

Moet nu niet ieder lid der Ned. Herv. Kerk óf — waar hij met deze zonden in aanraking komt — zich er tegen verzetten, óf — de Kainswraag tot de zijne maken: »Ben ik mijns broeders hoeder?" En zelfs al genaakt hem dit kwaad niet tastbaar in den engsten eigen kring, mag hij dan (waar hij al deze zaken weet als onloochenbare feiten) aangaande honderden, ja duizenden, met hem in één Kerkgenootschap verbonden, die hij *ziet* ten verderve leiden of geleid worden, de vraag van het Sanhedrin op de lippen nemen: „Wat gaat ons dat aan? Gij moogt toezien!"?

En buiten dit alles is voor ambtsdragers in de Ned. Herv. Kerk de zaak dubbel bezwarend. Zij kunnen zelfs niet in schijn buiten de zonden der Ned. Herv. kerken blijven. Telkens dwingt het genootschapsleven tot dulden of deelen dezer ongerechtigheden.

Is dit niet zoo?

Wat is er tegen in te brengen?

o, Dat toch de schellen van de oogen vielen, en men ophield zichzelf te paaien en andere met vrome phrasen te misleiden!

2°. Die der *reagerenden*.

Beter — met meer hoop op bereiken van het doel, met minder afstomping der conscientie, en ook wettelijk niet zonder dien zegen gebleven, dien Gods genade zelfs aan gebrekkige pogingen om Zijn wil te doen, wil geven — is daarom een tweede weg, die jarenlang, vooral sinds de invoering der Kiescolleges, is bewandeld.

Aan den zegen op *hun* strijd is het te danken, dat honderden Kerkeraden weer zijn bezet met belijders van den Christus naar de Schrift, en in meerdere of mindere mate protest hebben ingediend, ja zelfs verzet hebben geboden aan de ontkerstenende werking van zondige reglementaire bepalingen en toestanden 1) Aan den zegen op *hun* strijd en gebed is het te danken, dat de groote meerderheid der jongere predikanten weder de waarheden des Bijbels (deels zelfs in den zuiverst weergegeven vorm der Gereformeerde Belijdenis) predikte en onderwees; dat de voornaamste Gemeenten steeds meer aan het ongeloof ontvielen; dat inrichtingen van barmhartigheid weder geregeerd en onderwezen werden naar Gods Woord, dat den ongeloovigen zelfs de lust tot beoefening der Godgeleerdheid verging, waar de Gemeenten steeds meer toonden geloovige bediening van Woord en Sacramenten te begeeren; dat de beteekenis en de heiligheid der Boodsregelen weder eenigszins begon verstaan te worden; dat steeds kloeker — zelfs in Classicale Vergaderingen en Kerkelijke Besturen — de zonden der Kerk werden veroordeeld en bestreden, dat zelfs weêr hier en daar pogingen werden gedaan tot wederoprichting der Kerkelijke tucht; en dat in honderden binnenkamers de schuld der Kerk werd beleden en Gods genade voor haar werd gezocht.

En zij bleken vaak gezegende bidders en machtige worstelaars, en menigen zegen schonk hun Gods genade en schitterend scheen hun succès.

Wat was dan *hun* weg?

Zij zochten de zonde te stuiten door lijdelijk verzet en geleidelijken strijd. Voor de goddeloosheid wijken, of die zwijgend dulden, daarvan kon geen sprake zijn; ongelijk en schade lijden, — dat was iets anders! Vandaar menigte van quaestiën, processen, conflicten; vandaar als Synodale reactie aanhoudende stelselmatige verslechtering der Reglementen, die hun strijd mogelijk hieten; totdat 15 Januari 1886 met de wijziging van Art. 40 Regl. op het Godsdienstonderwijs (na de voorafgaande doodelijke wijzigingen van Art 38 op 15 Jan. 1879 en 1. Jan. 1886) geen plichtsbetrachting in den weg van lijdelijk verzet en blijven in den kring der Reglementen meer mogelijk bleef. Intusschen streden zij met trouwe volharding; viel er een, terstond nam een ander de ledige plaats in en zette den strijd voort; en gelijk Narses' legerbenden eens de Gothen uit Italië letterlijk verdrongen, — verdrongen ook zij telkens nieuwe vijanden uit Kerkeraden en Kerkelijke Besturen en wisten tot zelfs in de Alg. Synode verscheidene van hunne geestverwanten te brengen. Zoo voortgaande zou men het personeel der Besturen verbeteren, en dan, na velerlei mislukte poging, zoodra men meerderheid was, de ergerlijke Artikelen door Christelijke vervangen, de lastering van den Christus langs reglementairen weg dooden en zoo gcheel de volkskerk der Nederlanden weder onder de belijdenis der vaderen voeren. 2)

Toch gaat ook dit niet meer. Eertijds goed, snijdt het thans geen hout meer.

Toch is *dit* de rechte weg *niet*; aan lange tegenkanting moeten zij het toestemmen.

Zekere teekenen wezen reeds sinds lang er op. Ter eener zijde was onder vele predikanten, hoe ook vaak verdeeld en uiteenloopend, zekere »esprit de corps" tegenover de op Bijbelsche gronden niet langer figurant blijvende onderlingen, die vaak het modernisme deed steunen om aan het presbyterianisme te ontkomen of ook zekere misplaatste nobelijkheid en pietiteit, die het aangenomen stelsel vaak op de bedenkelijkste wijze deed verzaken en ongeloovigen handhaven op de wederrechtelijk ingenomen plaatsen. Ten tweede bleek onder de jongere »orthodoxen" een bedenkelijk afglijden op ongeloofspaden door de Gemeenten niet steeds op de *rechte wijze*, maar wel met *onmiskenbaar recht*, bestreden en gevreesd. Voorts, bleken de bekleeders der besturen vaak veel minder veroveraars dan verwonnelingen, en bleek in de »Besturen" wereld een atmosfeer te heerschen, die de meeste dappere veroveraars omzette in gedweeë verdedigers of schroomvallige tusschenmannen; en, waar dezen (en door hen de geheele Besturen) op slot van rekening bij conflicten van eenigszins ernstig voorkomen, in den Reglementenbundel verstrikt, vóór de ongeloovigen *tegen* de broeders partij kozen, en dat met meerder ijver nog dan de ongeloovige Besturen, omdat het hun natuurlijk meer gewetensaak en beginselquaestie moest zijn 3), — daar waren zij, die consequent den strijd wilden voortzetten vóór en na ten deele vóór 1886, en in grooten getale in 1886 en 1887, verplicht ontslag te nemen uit de Besturen en op andere wijze van strijdvoeren bedacht te zijn, wilden zij niet deelnemen (zij 't ook met tegenstemmen en »q q") aan vonnissen, die — naar de letter der Reglementen soms te verdedigen — klaarblijkelijk onrechtvaardig waren, wanneer men acht gaf op den eisch der H. Schrift, en zoo solidair zijn met wat hunne inziens was een Kerkrechterlijke moord ten bate van ongeloovigen aan Gods getrouwe kinderen ter oorzake hunner getrouwheid gepleegd.

Blijft dus alleen 3°. *De weg van breuke.*

In die dagen gingen velen de oogen open voor wat voorheen werkelijk niet was gezien (vandaar, dat de Heere een tijdlang zegen had gegeven; al moet ook in dien voorspoed scherp onderscheiden tusschen »zegen" en »succès"). Zij zagen niet slechts in de daden en bepalingen der »Besturen" afwijkingen van het gebod Gods, maar in het bestaan zelf van deze Besturen lag hunne erachtens reeds zonde. En wie dát inzag, *kon* natuurlijk op de oude wijze den strijd niet meer voeren, al had het ook den schijn van schuldigen afval, schennige ontrouw, of schandelijke traagheid. Zagen zij juist, dan moest met *geheel de Besturenorganisatie* gebroken, omdat geheel deze inrichting der vaderlandsche Kerken h. i. een zonde is voor God, en noodwendig tot velerlei zonde aanleiding geven moet.

Dit alles is schoon, omdat het waar is.

En de ziel vermagert, het geloof kwijnt, der conscientie wordt geweld aangedaan, en de liefde wordt gekrenkt, waar men om traktement of positie of promotie nochtans, met wegwerping van eigen karakter, den wand kalkt of dien oppleisteren wil.

KUYPER.

1) Vgl. Rom. 6: 1—18. Phil. 2: 12, 13; en vooral Phil. 1: 6.

De doleerende kerk van Oudewater in 't begin der 17de eeuw.

De onderteekening der Belijdenis geweigerd.

VII.

De vrede was dus hersteld.... doch voor 01 zoo kort. Nauwelijks den 22sten April uit Den Haag wedergekeerd, werden den volgenden dag Lydius en Levinus ter raadkamer ontboden. De heeren waren ongerust, dat de door hen benoemde Remonstrantsgezinde kerkeraadsleden niet spoedig zouden worden bevestigd; daarom kreeg Lydius bevel om hen in hun ambt te zetten. Toen de overheid vernam, dat de kerkeraad daartoe Levinus de Raedt aangewezen had, schoon deze zelf beweerde, dat hem enkel belast was te *prediken*, werd de zaak aan den kerkeraad overgelaten.

Levinus is toen opnieuw aangezocht om de ouderlingen en diakenen te bevestigen, maar blijkbaar had hij er weinig lust in. Althans hij stelde voor, om het lot te trekken, hetgeen de kerkeraad niet wilde, maar waarin Lydius genoegen nam. Het lot wees toen Lydius aan, en om den vrede, in Den Haag geslo.en, niet te verstoren, besloot hij, schoon met een bezwaard hart, de bevestiging te doen, gelijk het den volgenden dag ook geschiedde.

Maar nu kwam eene moeilijkheid opdagen. Lydius kon niet werken dan met een raad der kerk, die op den bodem der belijdenis stond. Den 27sten April stelde hij daarom aan de nieuw bevestigden een exemplaar van den Heidelbergschen Catechismus en van de Confessie ter hand met verzoek, om die mee naar huis te nemen, te onderzoeken en daarna te onderteekenen. Wel ging men hierover bij den burgemeester zijn beklag doen, maar toch kwam D. Huybertsen uit naam der anderen mededeelen, dat zij tot onderteekening bereid waren, indien zij met de andere broeders in den kerkeraad op voet van gelijkheid zouden verkeeren.

Doch den volgenden dag was men weder van gevoelen veranderd; er waren diepe punten in de Confessie, die men zonder bezwaring der conscientie niet vermocht te onderschrijven, zoo werd aan Lydius verklaard. Lydius antwoordde, dat hij hen dan ook niet als kerkeraadsleden erkennen kon, en raadde ze aan, zich over die zaak in de vreeze Gods te beraden. En wat was het antwoord? Dat men over Lydius zou klagen, omdat hij van de hooge »poincten" niet wilde afstaan.

Het waardige weerwoord van den Gereformeerden leeraar luidde, dat de heeren Staten hem niet verboden hadden daarvan te spreken, als hij zich hield binnen de palen der Heilige Schrift, en dat hij daarvan niet zou afwijken om leven noch sterven onder beding van genade. Lydius wilde vrede, doch wenschte dien niet ten koste der waarheid. Daarom ging hij naar Maerlandt, die te voren diaken geweest was en in die qualiteit den Catechismus en de Confessie onderteekend had met vriendelijk verzoek, of hij zijn medebroeders eens vermanen wilde, om beide geschriften te onderschrijven. Maar deze antwoordde: »Ick en diene geen opzicht te geven, doet het toecomende Vrijdagh zelf."

Den 29sten April moest Lydius weder voor de heeren verschijnen. Geduldig ging hij naar de raadkamer, waar burgemeester van Stoicten hem vraagde, waarom hij een nieuwe inquisitie zocht in te voeren, door onderteekening van de belijdenisschriften te eischen.

Eigenaardig is het, dat de Remonstranten van die dagen gelijk die van dezen tijd bang zijn om op Roomsche paden te wandelen, niet wetende, dat zij daarop met beide voeten reeds staan. Lydius antwoordde, dat de orde der kerk, gelijk die door de overheid der stad was goedgekeurd, de onderteekening eischte. Des burgemeesters weerwoord was, dat de resolutie der Staten moest gevolgd en dat Lydius die had aangenomen, toen hij voor de Staten verschenen was. Lydius kon dit niet onweersproken laten, en hield vol, dat in de vergadering der Ed. M. Staten niets anders was toegegeven, dan dat de van overheidswege gekozen kerkeraadsleden bevestigd zouden worden. Doch men heette dit liegen en sprak ook met Visscher, die echter hetzelfde als Lydius beweerde en naar waarheid.

Er werd daarop een acte gesteld en Lydius tehuis gezonden, waarin te lezen stond, dat de nieuwe kerkeraadsleden verklaard hadden, den Catechismus en de Confessie van ganscher harte aan te nemen, behoudens »een yder van hunlieden zijn vrije ghevoelen over de vijf poincten, tusschen de kerckedienaren ten dezen tijde controvers," waarmede de magistraat genoegen nam en uitsprak, dat de kerkedienaren en kerkeraadsleden daarmede ook contentement te nemen hadden.

Het moet erkend worden, dat de overheid zich hierbij eenigzins terecht beriep op de Staten van Holland 1). Immers dezen hadden reeds in den jare 1610 besloten bij meerderheid van stemmen om aan de classen te schrijven, dat de predikanten van 't gevoelen in de Remonstrantie (de vijf punten) uitgedrukt, zijnde in actueelen dienst »van de censuren der anderer predikanten deser aengaende, souden blijven bevrijdt: ende dat men d'aenkomende kerckendienaren in het examineeren vorder niet en soude beswaren, als van ouds gebruyckelijck geweest, ende sonderlingh in 't stuck van de Praedestinatie, hooghet noch swaerder niet als inde vijf bij gevoechde Artijckelen wordt verklaert 2)." Wel had de classis van Leiden fier hierop geantwoord, dat men zich daarnaar niet wilde voegen, doch die van Woerden, voorzoover ons bekend, had dit niet gedaan.

Toch kan het ons niet verwonderen, dat Lydius in de acte van de overheid geen genoegen nemen kon. Immers het gaat niet aan, den Catechismus en de Geloofsbelijdenis aan te nemen en te gelijk de vijf artikelen der Remonstranten te beamen; Lydius gevoelde als Christen en als scherpzinnig Godgeleerde, dat de Remonstrantie eene loochening was van alle hoofdstukken der leer. Als goed Gereformeerde kon hij bovendien niet toegeven, dat de overheid recht had zich ingrijpend in de zaken der kerk te mengen.

Maar nog meer zou men Lydius den voet dwars zetten. Niet alleen dat men inplaats van Maerlant, die ouderling geworden was, Van Galen benoemde om van overheidswege de vergaderingen van den kerkeraad te controleeren, maar ook werd hem er een verwijt van gemaakt, dat hij, toen Levinus ziek was, en hijzelf zich ook onwel gevoelde, den predikant Josias Houtenus uit Zeeland had laten prediken. Doch Lydius zou ditmaal niet buigen; fier gaf hij der overheid ten antwoord »dat hij volgen soude 't gene in de ordre der kercke dies aangaende was besloten." 3)

De Magistraat wilde echter eens toonen, dat hij alles wenschte te beproeven om de kerk te overheerschen. Hij verzocht zekeren predikant Spynhovius van Utrecht om in Oudewater te komen prediken. Dit deelde de burgemeester aan Lydius mede, die antwoordde, dat schoon *hij* zich voor de predikatie had voorbereid, hij bereid was om de zaak aan de ouderlingen voor te dragen. De zaak kwam ook voor de optieners der gemeente, die, zeker uit vrees voor Remonstrantisme, en niet gediend van een opgedrongen prediker, aan de overheid zeide, dat hun eigen leeraar zou prediken. Vóór den aanvang van Lydius' predikatie, had er nog een hevig tooneel plaats in de kerkekamer. De burgemeester Van Swieten en de vertegenwoordiger der overheid, kwamen binnenstuiven, en spraken bitsere woorden, de burgemeester zeide nog bij het heengaan: »hij soude hier in so versien, dat hem een ander daaraen zoude spiegelen."

Dit nam niet weg, dat Lydius ongestoord predikte; men durfde het niet aan om hem met geweld van den stoel te weren.

Den 26sten Juni werden de vijandelijkheden hervat. Van Galen woonde de vergaderingen van den kerkeraad bij als daartoe door de overheid gecommitteerd. Maar de vraag rees, mocht hij een keurstem daarbij uitbrengen? Lydius zeide »Neen," doch de Raedt gaf als zijne meening ten beste, dat Van Galen mocht medestemmen, indien hij zich slechts hield aan Gods Woord.

Lydius las de resolutie der Staten voor, die met geen woord daarvan gewaagde. Doch de zaak werd niet verder behandeld, omdat een tweetal ouderlingen niet ter vergadering aanwezig was. Van Galen zeide, dat hij geen nul in 't cijfer wilde zijn en ging ten slotte al dreigende uit de vergadering.

Doch er zou nog heviger strijd ontbranden, doordat Levinus de Raedt zich ook in de leer deed kennen als een volbloed Remonstrant.

(*Wordt vervolgd.*)

WINCKEL.

1) Wagemaar, Vad. Hist. Deel X bl. 35.

2) Trigland. Kerk. Gesch. bl. 556

3) Hist. Verhael van de voorneemste Swarcheden enz. binnen Oudewater.

Officieele berichten uit de Ned. Geref. kerken.

De kerkeraad der Nederd. Gereform. kerk te Helder neemt langs dezen weg de vrijheid den Nederd. Gereform. kerken zijne circulaire van 30 Augustus j. l. in herinnering te brengen, waarbij steun werd gevraagd tot het bouwen van een bedehuis te dezer plaatse.

Met dank aan den Heere en aan de kerken, die van hunne belangstelling in deze zaak blijk gaven, zij vermeld, dat van een 61al kerken eenigen stoffelijken steun werd ontvangen. Doch aangezien van de meeste kerken niets werd vernomen en zelfs het antwoord, waarop in genoemde circulaire in elk geval beleefd werd aangedrongen, achterwege bleef, vermeent de kerkeraad de vrijmoedigheid te mogen nemen, bij dezen nogmaals zijn verzoek te herhalen.

De gemeente is niet groot en voor het meerendeel uit kleine lieden bestaande; terwijl het gebouw, waarin thans godsdienstoefeningen gehouden worden, vooral in den wintertijd ongeschikt is en gaandeweg te klein wordt. Daarom zij in 's Heeren naam u deze zaak op het harte gebonden. Laat het u een voorrecht zijn iets af te zonderen voor de kerk van Den Helder, opdat ook dáár, niettegenstaande de ontcettende macht en tegenwerking van on- en bijgeloof, weldra een gebouw moge verrijzen, waarin de Heere gediend wordt overeenkomstig zijn Heilig Woord."

De Kerkeraad voornoemd,
en in zijn naam,
P. REIJLING,
Scriba.

Helder, 30 October 1888.

Op Woensdag 24 en Donderdag 25 Oct. j.l. werd in het hulpgebouw der Nederd. Geref. Kerk te Hoogeveen de 7de classicale samenkomst gehouden van ontkomene kerken in de provincie Overijsel en Drenthe.

Na opening door Ds. Boonstra, den voorzitter der laatstvoorgaande vergadering, en onderzoek van de geloofsbrieven, waarbij bleek, dat al de ontkomene kerken in de provincie Overijsel en Drenthe vertegenwoordigd waren, werden in het moderamen gekozen: Ds. Fernhout, praeses, Ds. Spoel, scriba, en de hr. ouderling N. Hogewout, assessor.

De vaststelling van de notulen en het verslag van de persoonlijke kerkvisitatie namen de morgenzitting in.

In de namiddagzitting werd o. a. de wijze van examinatie bepaald voor de brs. Mastenbroek, Hogewout, Vleesch en Van der Ploeg, daartoe door onderscheidene kerken voorgedragen, en een minimum vastgesteld voor de bezoldiging van oefenaren, die niet verbonden zijn aan de Vereeniging van »Vrienden der Waarheid".

Donderdagvoormiddag had de examinatie der oefenaren plaats, met den uitslag, dat ze allen vrijheid verkregen om in de kerken der classis op te treden.

Ter beeindiging van een geschil in den kerkeraad te Vollenhove over de huur van het lokaal in 't Ambt, gaf de classis haar advies.

Aan de kerk te Enschedé wordt hulp toegezegd ter verkrijging van een eigen vergaderplaats.

Voor de examinatie van oefenaren worden de volgende regelen vastgesteld:

1. Bij evangelisten (oefenaren) voor bij de classis gunstig bekende vereenigingen zal het onderzoek bestaan in informatie bij kerken, die hen kennen, en bij het hoofdbestuur hunner vereeniging.
2. Bij geëxamineerde godsdienstonderwijzers zal het onderzoek uitsluitend gaan over hunne belijdenis.
3. Voor z. g. »helpers-evangelisten" en anderen, die, evenals zij, niet behooren tot bovengenoemde categoriën, zal het onderzoek telkenmale door de classis geregeld worden.
4. Alleen zoo de informatiën aangaande kennis en leer onvoldoende zijn, of zoo ernstige bezwaren tegen het volgen van den regel door een of meer kerken worden ingebracht, zal bij de personen sub 1 en 2. bedoeld, een andere wijze van onderzoeking dan de voorgeschrevene door de classis kunnen worden bepaald.

Een voorstel, om zich met betrekking tot de regeling van het optreden der oefenaren tot andere classes te wenden, wordt aangenomen (men zie hieronder).

Besloten wordt ook, dat na 15 Jan. e. k. in de kerken dezer classis geen andere dan of door haarzelve, of door een andere classis toegelatene oefenaren zullen mogen optreden.

Tot actuarius voor de classis wordt gekozen Dr Schot te Hardenberg.

Na vaststelling van tijd en plaats voor een tweetal conferentiën ter bevordering van de reformatie en voor eene samenkomst van diakenen in de classis, wordt de vergadering met dankzegging aan den Heere gesloten.

L. SPOEL, *Scriba.*

De Ned. Ger. kerken der gecombineerde classes, in de provinciën Overijsel en Drenthe, vergaderd te Heerenveen op Woensdag 24 en Donderdag 25 Oct. '88, brengen ter kennis van de overige classes in ons land, dat zij het, nu weldra uitsluitend zulke personen, die kerkelijk onderzocht en toegelaten werden in de vacante kerken der onderscheidene classes zullen mogen optreden, wenschelijk achten:

1. Dat de classes besluiten, elkanders oefe-

naren te erkennen en toe te laten. 2. Dat aan elken oefenaar door de classis, die hem vrijheid gaf in hare kerken op te treden, een bewijs van toelating worde uitgereikt. 3. Dat elke classis de namen der oefenaren, die zij reeds toeliet of nog mocht toelaten, door *de Heraut* ter kennis brenge van de overige classes en van den heer Grosheide te Amsterdam. 4. Dat eene classis, die zich genoodzaakt ziet een oefenaar het recht tot optreden te ontnemen, daarvan eveneens, hetzij in *de Heraut*, hetzij op andere wijze, bericht geve.

In het vertrouwen, dat haar voorstel instemming en haar voorbeeld navolging zal vinden, berichten ze verder: 1. Dat door andere classes toegelaten oefenaren, op vertoon van het bewijs hunner toelating, in hare kerken zullen mogen optreden, en 2. dat zij, na examinatie tot het houden van oefeningen vrijheid gaven aan de heeren: Dalman te Zwartsluis, N. Hogewout en H. Mastenbroek te Hoogeveen, T. Van der Ploeg te Steenwijk en C. Vleesch te Kampen

Namens de classes der provincien Overijsel en Drenthe,
K. FERNHOUT, *Praeses.*
L. SPOEL, *Scriba.*

Voor Kinderen.

Het Zwaluwnest.

Toen Abraham Lincoln, later de beroemde president der Vereenigde Staten, jong was, moest hij bij de uitoefening van zijn beroep als rechtsgeleerde, dikwijls verre afstanden reizen om zijn zaken in orde te brengen. Somtijds hadden hij en drie of vier andere rechtsgeleerden iets te doen in naburige steden. Om genoegelijk samen te reizen, stonden zij dan des morgens vroeg op, en na afloop der gerechtszitting reden zij tezamen naar huis in de lange avonden, en gebruikten daarna den avondmaaltijd.

Op zekeren avond, het was juist schemerdonker, zag het gezelschap jonge lieden op een houten vloer, onder een afdak, twee vogeltjes, welke uit hun nest gevallen of er uit gewaaid waren. Na even een blik op de hulpelooze schepsels te hebben geworpen, wilden de jonge mannen doorrijden, toen Abraham Lincoln voorstelde om af te stijgen, en dat zelf deed.

»Hé, waarvoor?" riep een zijner vrienden.

»Ik wil beproeven om het nest te vinden waar deze kleine schepsels uit zijn gevallen en hen er weder inleggen," antwoordde Lincoln.

»Wat een dwaasheid!" riepen de anderen. »Wie bekommert zich om twee gewone vogels, die nog niet kunnen vliegen? Er zijn er meer dan genoeg in de wereld. Stijg op, Lincoln! en maak voort; wij zullen te laat komen voor het avondeten; de avond is al gevallen."

Doch Abraham Lincoln steeg niet op. Zijn verzoek aan de vrienden, om mede naar het nest te zoeken, was nutteloos. Zij reden voort en verlieten hem. Maar hij zocht geduldig onder de afdaken der kleine, verspreide hutten naar het nest. Het was juist een uur later toen hij het gezelschap weder aantrof, dat rondom een goeden maaltijd zat in de herberg. Met een uitbarsting van scherts en goedhartige spotternij werd hij begroet; doch op een ernstigen toon sprak Lincoln tot hen:

»Mijnheeren! Ik kon mijn oogen dezen nacht niet sluiten als ik deze kleine vogels niet bij hun moeder had gebracht."

Onder de lachers ontstond een diepe stilte. In latere tijden, die Abraham Lincoln's karakter meer deden uitkomen en op de proef stellen, bleek, dat hij nog steeds hetzelfde liefdevol hart bezat, dat klopte van medelijden niet alleen voor de smart eens vogels, doch voor een geheel ras van negers, dat in lijden was van eeuwenlange slavernij

Vrienden, laat ook uw handen steeds gereed zijn tot bescherming van Gods schepselen of tot het stillen hunner smart. Spot nooit als iemand medelijden heeft met een stom dier. De Schrift leert ons, dat de rechtvaardige zich ontfermt ook over zijn vee.

Na vele dagen.

»Werp uw brood uit op het water, want gij zult het vinden na vele dagen", zoo lezen we in Pred. 11: 1.

Over die woorden sprak ik kort geleden met eenige jongelui, waarbij er zijn, die dit ook lezen. En zoo-vel voor hen als voor anderen kan 't goed zijn te hooren, hoe de Heere God op allerlei wonderlijke wijzen dit woord verklaart en waar maakt.

Gelijk de lezers wel weten, had men vroeger in de West slaven. Gelukkig is de slavernij door 't eene land voor, het andere na afgeschaft, hoewel er nog, helaas, vele streken op aarde zijn, waar die goddelooze en schandelijke inrichting bestaat.

Nu gebeurde het eens, dat een troepje soldaten naar de West werd gezonden, toen daar nog slavernij heerschte. 't Waren meest ruwe gasten, die van God noch zijn gebod wisten. De plaats waarheen zij werden gezonden, lag midden tusschen de plantages, waarop de slaven werkten; de soldaten moesten hen, als 't noodig was, in bedwang houden.

Nu was er echter onder de soldaten één, die vroeger beter dingen had gezien en gehoord dan het leven onder de krijgslieden hem kon aanbieden. Als kind had hij vaak Gods Woord hooren voorlezen en vernomen van den weg der zaligheid. Later had hij zich om dit al niet veel meer bekommerd en een wild, los leven geleid. Doch nu hij zoover van alle vrienden en magen in het vreemde land was, kwam hem ook veel weer in de gedachten, en ook als hij, weinig te doen hebbende, langs en over de plantages wandelde.

Dan zag hij vaak de negers en negerinnen terwijl zij bezig waren met planten en wieden en plukken, werkende tot zij er van zweetten, in de brandende zonnestralen. En wee hun, als ze even rustten! Dan kwam de opzichter met de lange zweep en sloeg er onbarmhartig op los, zoodat de arme schepsels zich haastten voort te gaan, totdat ze er soms bij neervielen Want al waren die negers, zoo goed als de blanken, menschen naar Gods beeld geschapen, zij werden meestal veel erger behandeld dan de dieren des velds. Iets leeren mochten zij volstrekt niet. Dan zouden die zwarten ons maar te wijs worden, dachten de goddelooze meesters, die nog wel Christenen heetten. Van den Heere God en den Heiland van zondaren hoorden die arme slaven eveneens zelden of nooit.

Van dit alles had onze soldaat gelijk zijn makkers vroeger nooit veel geweten en noch minder gezien. Doch nu hij 't elken dag voor oogen had, werd zijn hart er dikwijls geroerd onder, en hij sprak bij zich zelf: Wat ben ik toch, zulk een goddeloos mensch, dat de Heere mij een zooveel beter lot heeft gegeven dan dien armen slaven! En dat verootmoedigde hem en deed hem diep gevoelen hoe hij zich bezondigd had jegens God, die hem nog zoo goedertieren was. En ook verwekte al die ellende in het hart van den soldaat diep medelijden met de ongelukkigen, die hij elken dag om zich heen zag.

(*Wordt vervolgd.*)

Ter bevestiging

van wat we in het voorlaatste nr. schreven diene het volgende, dat onze lezer H. D. te H. in Friesland ons toezendt:

»Als bewijs dat niet alle Nederlanders zich gelijk uitdrukken diene de vraag van een schuitenboer aan een Amsterdamschen slager, of deze ook »koue pooten" had. De slager meenende dat hij over koude voeten sprak, antwoordde: »neen"; waarop het boertje hem vroeg: »smoor dan?", met het gevolg, dat de slager hem met verwenschingen de deur uitwierp.

De boer vroeg naar *koepooten* en rundvet (*smeer*).

Men zou hierbij alleen kunnen opmerken, dat de boer misschien de beteekenis van het vraagteeken achter zijn tweede gezegde niet duidelijk deed uitkomen. Den *imperatief* met den *interrogatief* te verwarren — zooals de geleerden zeggen — kan menigmaal kwade gevolgen hebben. —

Op de vraag van H. D. hopen we spoedig te antwoorden.

CORRESPONDENTIE.

D. P. G. te N. (W.-D.). Uit uw schrijven schijnt te blijken, dat ge zelf de bedoelde zaak in strijd acht met Gods Woord, althans twijfelt. We zouden dus gaarne eerst vernemen welke bezwaren ge er op grond van dat Woord tegen meent te hebben.

HOOGENBIRK.

Ingezonden Stukken.

(*Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie.*

Eenige bezwaren tegen de Assurantie.

Het »Assurantiewezen" zooals het in onze maatschappij bestaat in den vorm van Brand-assurantie, Oogstverzekering, Veeverzekering, Levensverzekering, Reisongelukverzekering enz., enz.

is eene vrucht van den geest des tijds, van den geest, die niet uit God is;

is eene openbaring van het materialisme;

is gebouwd op kansberekening en

is gebaseerd op de leer van het toeval, van het noodlot;

behoort thuis bij het atheisme;

heeft burgerrecht bij het deïsme;

werkt doodend op den organischen band der maatschappij, als lichaam gedacht;

geeft aan de maatschappij, tegenover het verlies van een organischen band, alleen een mechanischen band;

voedt alzoo den geest van socialisme, communisme, nihilisme;

is eene carricatuur van de vervulling der wet Christi: »Draagt elkanders lasten!";

poogt wonden te heelen zonder medelijden, zonder deernis, zonder ontferming, zonder liefde;

spot met de leer der Voorzienigheid Gods;

is een schild tegen Gods slaande of kastijdende hand;

verhardt den mensch tegen Gods slaande hand, tegen de roede, door God besteld;

werkt doodend op het levend geloof van den Christen;

doodt het gevoel van diepe afhankelijkheid jegens God;

vernietigt de teederheid des gemoeds, die eene vrucht is van de ware vreeze Gods;

ontneemt der broederlijke liefde een gunstige gelegenheid tot oefening in liefdadigheid en mededeelzaamheid;

brengt misbruiken en kwade praktijken in de maatschappij, niet toevallig en bij uitzondering, niet in *weerwil* van het stelsel, maar als een natuurlijk gevolg van het stelsel zelf;

vermindert het brandgevaar niet, maar

verhoogt het brandgevaar door het in de hand werken van onverschilligheid, roekeloosheid of winzucht;

is daarom op zedelijk standpunt afkeurenswaardig;

is op geloovig standpunt geoordeeld en onverdedigbaar;

is den Christen niet geoorloofd en zijner onwaardig.

A. BLOOT AZ.

Gereformeerde Gezindheid.

Ned. Geref. Kerken.

ZESTAL: Dokkum, W. Van den Bergh te Voorthuizen. J. H. Houtzagers te Kootwijk, W. Maan te Augustinusga, J. Osinga te Aarlanderveen, J. D. Van der Velden te Buitenpost en L. H. Wagenaar te Heeg.

DRIETAL: Bodegraven, C. Boon te 's-Gravenzande, H. J. Reull te Zevenhoven en A. Van Schelven, emer. pred. te Oude- en Nieuwe-Wetering.

TWEETALLEN: Gouda, W. Van den Bergh te Voorthuizen en G. H. van Kasteel te Kollum. — Deventer, E. Eisma te Bennekom en J. D Van der Velden te Buitenpost.

BEROEPEN: Leiden, W. Van den Bergh te Voorthuizen. — Wageningen, C. W. J. Van Lummel te Waarder. — Oudega c. a. (Wijmbr.), W. Renkema te Hoorn. — Zaamslag, S. Sleeswijk Visser te Rijsoord.

BEDANKT: Anjum, A. Reuler te IJselmuiden. — Dokkum, E. Eisma te Bennekom. — Zaamslag, S. Sleeswijk Visser te Rijsoord.

Christelijke Gereformeerde Kerk.

BEROEPEN: Emlichem (Pruisen), bij de Alt-Reformirte Kirche, G. Van Goor te Nieuwendijk.

BEDANKT: Bafloo, J. Bruin te Nieuwolda. — Gees, H. De Koning te Uithoorn.

Vrije Gereformeerde Gemeente.

AANGENOMEN: Melissant (Flakkee), P. Den Boer te Ooltgensplaat.

Synodale Genootschapskerk.

ZESTALLEN: Arnhem, M. Göpner te Harderwijk, J. Groenewegen te Delft, H. A. E. Heinecken te Amerongen, J. W. Kautsman te Dinxperloo, G. W. A. De Veer te Middelburg en J. Vermeer te Zwolle. — Dokkum, D. A. Brinkerink te Twisk, Ph. H. Eding te Limmen. J. M. J Hoog te Terwolde, A. De Jong te Hoogbeintum, C. G. Menzel te Zoelen en H. A. Benthem Reddingius te Wapserveen.

TWEETALLEN: Opende, K. Waardenburg te Kolderveen en B Wissink te Niekerk. — Rossum, J. W. van Troostenburg de Bruïn te Berkel en Steenbakker Morilijon Loysen te Naarden.

BEDANKT VOOR TOEZEGGING VAN BEROEP: Bleiswijk, P. C. A. Halffman te Den Bommel. — Minnertsga, D. Zoete te Engwierum. — Hardinxveld, N. C. J. De Minjer te Hoog-Blokland.

BEROEPEN: Oosterhesselen, L. J. Van Hoorn te Scherpenzeel. — Dussen en Scherpenzeel, A. Lagerweij Wzn. te Hoogeloon. — Hoogersmilde, A. W Hoite te Sittard. — Helenaveen, J. Den Burger (evang. godsd.) te Harderwijk. — Stellendam (Flakkee), S. Sleeswijk Visser te Rijsoord. — Biervliet, L. Smit, cand. te Noordwijk aan Zee. — Giessen-Nieuwkerk, J. Van der Spek te St-Anthonijpolder. — Lexmond, J. C. Prins te Workum. — Vries, Klinkenberg te Beuningen. — Schiermonnikoog, W. G. Van Senden G.Hz. te Blitterswijk en Hirst. — Hippolitushoef en Westerland, M. Th Laurman te Zuid-Zijpe. — Stavoren, A. Timmermans, cand. te Wolfertsdijk. — Rossum, J. E. Steenbakker Morilijon Loysen te Naarden.

AANGENOMEN: Nieuw-Vennep, L. Smit, cand. te Noordwijk aan Zee. — Buitenpost, E. H. Jonkers, cand. te Scheemda. — Berg-Ambacht, J. A. Van Boven te Oost- en West Souburg. — Renesse en Noordwelle, J. A. Van Ketel te Avenhorn. — Leerdam, M. De Minjer te Hoog Blokland en H. Beerenkamp te Meteren. Helenaveen, J. Den Burger (evang. godsd.) te Harderwijk.

BEDANKT: Jurphaas, F. Kijftenbelt te Hoevelaken. — Geldermalsen, P. C. A. Halffman te Den Bommel. — St. Philipsland en Houtrijk—Polanen, Hooge-Zwaluwe, Kortenhoef en Biervliet, L. Smit, cand. te Noordwijk aan Zee. — Rijssen, J. H. Wensinck te Benschop. — Warns en Schoorl, H. Willems te IJzendoorn. — Haskerdijken en Wagenborgen, E. H. Jonkers, cand. te Scheemda. — Zierikzee, S. L. Van Stein Callenfels te Heerde. — Woudsend, A. Lagerweij te Hoogeloon. — Oud-Beierland, J. W. Felix te Utrecht. — Zoelmond, M. Reijerkerk te Veenwouden. — Nigtevecht, J. P. Hattink Sr. te Harderwijk. — Nieuwland, H. J. Bergsma te Spaarndam. — Sas van Gent, A. Scholte te Someren-Hien en Dodewaard, J. L. Pierson te Halle. — Gameren, J. A. Van Boven te Oosten West Souburg. — Hijkersmilde en Kloosterveen, M. Buiskool te Oostwold. — Groningen, C Beets te Rijswijk.

Advertentiën

BELANGRIJKE BOEKVERKOOPING
20–26 November,
DER
BIBLIOTHEEK
van wijlen den WelEerw. Z.Gel. Heer Dr. TH. J. v. GRIETHUIJSEN O.JZN., te houden door den boekhandel
L. J. BEIJERS. — Utrecht.
De catalogus is gratis verkrijgbaar.

De beste orgels voor kerken,
als zijnde het schoonst en krachtigst van geluid, zijn de HARMONIUMS van ALEXANDRE, PÈRE et FILS, gebouwd in massief eikenhouten kast.
Vraag de geïllustreerde prijscourant aan Th. J. JANSEN, te 's-Hertogenbosch, en M. R. BREEBAART, Damrak No. 23, Amsterdam, agenten voor Nederland. (380)

Amerikaansche Orgels.
Steeds voorhanden groote sorteering Amerikaansche Orgels, in alle prijzen en verschillende modellen, voor Huis, Zaal en Kerk, in het
Piano- en Orgel-Magazijn
van
G. A. GOLDSCHMEDING,
Warmoesstraat 141, Amsterdam.
Hoofdagentschap der Estey Orgels

Ontvang- en Betaalkas.
(Doelenstraat 22)
Rentevergoeding voor gelden à deposito:
met één dag opzegbaar . . . . . 1 pct.
met tien dagen » . . . . . 1¼ »
met één maand » . . . . . 1½ »
op langeren termijn tegen hoogere rente.
Bewaring van waarden per 3 of per 6 maanden.
Administratie van effecten of prolongatiën.
Reglementen gratis verkrijgbaar.
Amsterdam, 9 November 1888. (384)

Bij D. DONNER te *Leiden* verscheen dezer dagen:
HANDELINGEN
van de Synode der Christelijke Geref. Kerk in Nederland
in de 25 Zittingen, door haar gehouden te Assen, van 14—30 Augustus 1888.
Prijs *f* 1.—.

Het Calvinisme en de Kunst.
REDE
BIJ DE
OVERDRACHT VAN HET RECTORAAT
DER
VRIJE UNIVERSITEIT
op 20 October 1888
DOOR
DR. A. KUYPER.
Prijs *f* 0.90
Amsterdam. J. A. WORMSER.

Voor Catechisatiën:
Bij D. DONNER te *Leiden* verscheen:
J. H. DONNER. De Bijbel'sche Geschiedenis. 7e druk. *f* 0.25.
J. H. DONNER. Beknopt Onderricht in de Bijb. Geschiedenis. 2e druk, *f* 0.15.
J. H. DONNER. De Goddelijke Waarheden, *f* 0.25.
J. H. DONNER. Eenvoudig Onderricht in de Bijb. Waarheden. 4e druk, *f* 0.10. 25 Ex. *f* 2.25; 50 Ex. *f* 4.25; 100 Ex. *f* 8.—.

Bij mij verscheen:
ACTA
der
VOORLOOPIGE SYNODE
van
NEDERDUITSCH GEREFORMEERDE KERKEN,
gehouden te Utrecht.
1888.
EERSTE GEDEELTE.
Prijs f 0.90.
Amsterdam. J. A. WORMSER.

Uitgaven van J. A. WORMSER, te Amsterdam.
Werken van Dr. A. KUYPER.
Uit het Woord: Tweede Serie. Deel I. *Dat de genade particulier is.* Deel II. *De leer der verbonden.* Deel III. *De practijk der Godzaligheid.* Prijs per deel in stempelband *f* 3.90; ingenaaid *f* 3.40. (De eerste serie is uitverkocht; van de tweede serie zijn nog slechts weinige Ex. voorhanden).
Honig uit den Rotssteen. Deel II. Prijs in stempelband *f* 3.40; ingenaaid *f* 2.90. (Deel I is geheel, Deel II bijna uitverkocht).
De Drie Formulieren van Eenigheid, voor kerkelijk gebruik uitgegeven, door Dr. A. KUYPER, Vijfde vijfduizend. Benevens het *Kort begrip der Christelijke religie.* Uitgegeven door de predikanten C. A. RENIER en B. VAN SCHELVEN. Prijs in carton met linnen rug *f* 0.40; 25 Ex. *f* 9.50; 50 Ex. *f* 18. Gebonden in rood linnen stempelband *f* 0.90. Groot formaat in groen linnen stempelband voor kanselgebruik *f* 1.25
Ons Program. Tweede druk. Prijs in stempelband *f* 4.50; ingenaaid *f* 3.60. Nog enkele Ex. eerste druk voorhanden à *f* 20.
Tractaat van de Reformatie der Kerken, aan de zonen der Reformatie hier te lande op Luthers vierde eeuwfeest aangeboden. Prijs *f* 2.50.
Tweeërlei Vaderland. Ter inleiding van de Zevende Jaarvergadering der Vrije Universiteit. Prijs *f* 0.50.
Sion door recht verlost. Tijdrede. Prijs *f* 0.50.
De Twaalf Patriarchen. Prijs in stempelband *f* 1; ingenaaid *f* 0.75.
De Vleeschwording des Woords. Prijs in stempelband *f* 2.40; ingenaaid *f* 1.90

MEN besluite tot geenerlei verlichting, alvorens zich van de enorme lichtkracht en lage prijzen onzer
WENHAM-ECLIPSE-GASLAMPEN
te hebben overtuigd.
VAN DEN BERG & Co.,
Prins Hendrikkade 163, Amsterdam.
Bijzonder geschikt voor Localiteiten, Fabrieken en Winkelkasten.

Uitgave van J. A. WORMSER, te *Amsterdam.*
Het werk van den Heiligen Geest,
DOOR
Dr. A. KUYPER.
Het geheele werk zal bestaan uit drie deelen, elk van 20 à 22 vel druks. De prijs is slechts *f* 7.50; of *f* 2.50 per deel. Afzonderlijke deelen zijn niet verkrijgbaar. Deel II is ter perse, en ook deel III zal spoedig volgen. Één fraaie, stevige stempelband voor 't geheele werk wordt, zoodra het boek compleet is, tot lagen prijs verkrijgbaar gesteld.
Verkorte inhoudsopgave.
DEEL I.
I. Inleiding. — II. De Schepping. — III. De herschepping. — IV. De H. Schriftuur des O. T. — V. De vleeschwording des Woords. — VI. De Middelaar. — VII. De uitstorting van den H. G. — VIII. Het apostolaat. — IX. De H. Schriftuur des N. T. — X. De Kerke Christi.
DEEL II.
I. De te bewerken mensch. — II. De te bewerken zondaar. — III. Voorbereidende genade. — IV. Wedergeboorte. — V. Roeping en bekeering. — VI. De rechtvaardigmaking. — VII. Het geloof.
DEEL III.
I. De Heiligmaking. — II. De Liefde.
Bij alle boekhandelaren is deel I ter inzage voorhanden. Prospectus algemeen verspreid.

MAR. BREEBAART, Damrak 23, Amsterdam.
FIJNE SORTEERING AMERIKAANSCHE ORGELS.
ORGELS speciaal voor Kerkgebruik.
Reeds 260 bekroningen. Vraag Catalogi.

Vrije Universiteit.

„Wie niet met Mij vergadert, die verstroomt." Dit woord des Heeren hebben wij ons telkens in herinnering te brengen, om volstandig te blijven in zijn werk en niet toe te geven aan de wereld, die van den Christus Gods niet weten wil. Soms zou men zoo geneigd zijn te zeggen: »Al ons werken baat toch niet"; het genot te benijden van de kinderen dezer wereld, die alles voor zich gereedgemaakt vinden, en die niets te maken hebben met onze zorgen voor zoovele zaken, en niet het minst voor de scholen voor onze kinderen en jongelingen.

Wat al arbeid en zelfverloochening kost het, al die scholen te stichten en in stand te houden! En toch zouden wij niet wenschen, dat deze last ons van de schouderen wierd genomen. Onze ziel heeft er te veel bij *geleefd*. Een rijke geestelijke genieting mochten wij erbij smaken. Des Heeren woord werd zoo klaar in vervulling gebracht, dat Hij honderdvoudig vergeldt, hetgeen om zijns Naams wil wordt ten offer gebracht. Dit zij ook bij voortduring onze blijde ervaring in den arbeid in het belang der Vrije Universiteit. »Laat ons goed doende niet vertragen; want te zijner tijd zullen wij maaien, zoo wij niet verslappen."

W. HOVY.

In dank ontvangen:

Voor de Vereeniging:

Aan contributiën: Door den heer J. W Koning te Leiderdorp *f* 158.50; door het Loc. Comité te Haarlem *f* 100; door den heer E. G. Riersma te Eemnes-Buiten *f* 15; door den heer J. Van Alphen te Hengelo: uit Rijssen *f* 2, uit Dalfsen *f* 30.25, uit Heino *f* 9.50, tezamen *f* 41.75; door den heer G. De Leeuw te Utrecht *f* 257; door Ds. J. Kok te Gouderak *f* 57.25; van den heer D. T. Van Giffen te Wolvega *f* 5; van J. Fokkert te Z. *f* 1; door den heer A. W. De Leeuw Jz. te Schoonrewoerd *f* 208; door den heer P. Boone, uit Koudekerke en Biggekerke *f* 61, uit O. en W. Souburg en Ritthem *f* 36.50, uit Melis en Mariskerken *f* 33, samen *f* 130.50; door den heer J. S. Schat te St. Anna Parochie *f* 14.50; door den heer J. Scherrenberg te Apeldoorn *f* 115.50; door Ds. W. Ringnalda te Harmelen *f* 36; door den heer A. Kluit te Goidschalkoord *f* 53; door den heer Rr. De Ruiter te Harlingen *f* 122; door den heer E. Noteboom, uit Schoonhoven *f* 32, uit Bergambacht *f* 15, uit Groot-Ammers *f* 3, uit Polsbroek en Vlist *f* 29, uit Willige Langerak *f* 28, uit Zevender *f* 11.50, samen *f* 168.50; door den heer L. W. De Vries te Minnertsga *f* 10.50; door den heer H. W. van Zoest te Langbroek *f* 3.50; door den heer P. J. J. Gooris te Brielle *f* 34; door den heer E. Felder Jr. te Haarlem *f* 20; door den heer L. Wichers te Vollenhove *f* 19.50; door den heer P. Vermeer te Baambrugge *f* 60; door den heer J. Boer te Wetsinge *f* 58.50; door den heer W. De Boois te Groningen *f* 239; **aan collecten:** door den heer C. Kooyman van de Ned. Ger. kerk te Giessen-Nieuwkerk *f* 17.35; door Ds. C. A. Renier van de Ned. Ger. kerk te Arnhem *f* 89.20; door den heer W. Tjerkstra te Woudsend *f* 10.62; door den heer E. Noteboom te Schoonhoven *f* 40.03; van de Ned. Ger. kerk te Leiderdorp *f* 35; **Aan Schenkingen:** door den heer H. G. R. van J. Zeldenrijk *f* 1.25; door W. de Vroom van N. N. te Putten *f* 1; door F. W. G. Teubeld van E. te Rijssen *f* 1.50; uit het busje van den heer G. De Leeuw te Utrecht *f* 10.12½; door den heer E. Noteboom te Schoonhoven van de Chr. Jongelingsvereeniging »Jozef" *f* 11, van diversen *f* 1.75, samen *f* 12.75; door den heer Rr. De Ruiter te Harlingen van P. D. De R. *f* 2.50; door Ds. G. H. Van Kasteel te Kollum, gevonden bij de collecte *f* 1, van G. K. te W. *f* 2.50, samen *f* 3.50.

Voor de Medische Faculteit:

Door den heer E. Noteboom te Schoonhoven *f* 2.75; van een vriendenkring te Amsterdam, 34e gave om op te wekken tot geven *f* 1.20; door Ds. N. A. de Gaay Fortman van den heer B. te V. *f* 2.50; door Ds. J. S. Tichelman te Leidschendam, collecte *f* 3.80½ en *f* 5.—, *f* 8.80½.

Voor het Hospitium:

Door den heer W. Hovy van C. M. Jr. te W. *f* 2.50; door den heer A. W. De Leeuw Jz. te Schoonrewoerd, van N. N *f* 2; van een leverancier *f* 25; van B. uit L. 2 manden tafelperen.

Voor het Studiefonds:

Bij Prof. Dr. A. H. De Hartog ingekomen: uit het busje van J. v. d. Zwart en zijne vrienden te Voorschoten *f* 4.75; door den heer Rr. De Ruiter te Harlingen *f* 5; van de kerkvoogdij te Voorthuizen, eene collecte *f* 27; door Ds. W. Ringnalda te Harmelen, van D. O. te K. *f* 1; door Ds. J. G. St. te W. van de Jongel. vereen. aldaar *f* 47.25; van Mej. P. te R. *f* 20; door G. van A. van J. S. te U. *f* 1.

Voor de Bibliotheek:

Van H. G. R. te E. »Geschiedenis van het Kerkelijk leven" door W. Moll.

S. J. SEEFAT, *Penningmeester.*
Lijnbaansgracht 248.

DAGEN VAN GOEDE BOODSCHAP.
DOOR
Dr. A. KUYPER.
HIERVAN VERSCHENEN:
I. IN DEN KERSTNACHT. II. DE PAASCHMORGEN.
III. OP DEN PINKSTERDAG.
Eerstdaags zal het licht zien:
IV. OUD- en NIEUWJAAR.
Prijs van de geheele serie in vier fraaie stempelbanden *f* 5.60; in vier deelen ingenaaid *f* 3.60.
Elk deel op zichzelf is compleet en verkrijgbaar, gebonden à *f* 1.70, ingenaaid à *f* 1.20.
De inteekening op de serie à *f* 3.60 is bij alle boekhandelaren opengesteld.
De uitgever
Amsterdam. J. A. WORMSER.

GEDRUKT TER KON. NEDERL. STOOMDRUKKERI, WARMOESSTRAAT 106 AMSTERDAM.